

طرح بیست سوال کلیدی در خصوص دانشگاه‌های مجازی

دکتر پرویز دولایی

دانشکده انفورماتیک، دانشگاه ولونگانگ، استرالیا
دانشگاه مجازی فناوری ارتباطات و اطلاعات ایران (در حال تاسیس)
اردیبهشت ماه 1382

مقدمه

دانشگاه‌هایی که در زیر نام برده شده از نمونه موسسات آموزشی است که در آینده می‌تواند راه‌گشای آموزش عالی باشد. این موسسات از پیشروان جنبشی هستند که به آن دانشگاه مجازی می‌گویند.

- Western Governors University
- Southern Regional Education Board, Electronics Campus
- Michigan Virtual University
- Cardeen University & UNext
- DeVry University
- Online National Technological University

این موسسات، حول یک محور کلیدی اتفاق نظر دارند؛ این که، آموزش عالی برای پاسخ‌گویی به نیازها و چالش‌های پیش‌رو و در قرن‌ی که تازه آغاز شده، باید به گونه‌ای خاص متحول گردد. این تحول بر پایه یک رهیافت تازه که "یادگیری توزیع یافته" (Distributed Learning) نامیده می‌شود، در حال شکل‌گیری است.

یادگیری توزیع یافته

یادگیری توزیع یافته یا آموزش فراگیر و e-learning، بیش از هر امکان دیگری، در محیط‌های یادگیری مجازی و بر روی شبکه‌های رایانه‌ای مانند اینترنت، شبکه‌های محلی و ملی (اینترنت‌ها) و دیگر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی قابل اجراست. رهیافت تازه همراه با رویکرد‌های جدید در طراحی آموزشی، رایانه، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های آموزشی به نیروی محرک تحول در آموزش عالی بدل شده است.

طراحی آموزشی، رایانه، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های آموزشی در دانشگاه‌های مجازی با عوامل مهم و حساسی سر و کار دارند که گاه به علت عدم آگاهی و اشراف به مسایل فوق و نیز مسایل مرتبط با فناوری‌های نو، از نگاه تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیران و سرمایه‌گذاران در این بخش پنهان می‌مانند.

نگارنده با استفاده از فرصت به دست آمده، در اینجا به طرح بیست سؤال کلیدی می پردازد. و اعتقاد دارد، پاسخ درست به این سؤالات موانعی را که بر سر راه توسعه دانشگاه های مجازی قرار گرفته از میان بر خواهد داشت. این سؤالات در قالب چهار مقوله:

- محتوای درسی،
- اقتصاد سنجی،
- مشارکت و
- فناوری

تنظیم گردیده است.

با رجوع به جداول پیوست که بین دو رویکرد مدرن و سنتی به فرآیندهای تدریس/یادگیری مقایسه ای به عمل آورده، آمادگی لازم برای پاسخ دهی به سؤالات را پیدا خواهیم نمود. امید است که این نوشته مسئولین و دست اندرکاران امر آموزش عالی را به اندیشه وادارد.

الف - محتوای درسی (به عنوان اساسی ترین رکن)

دانشگاه های سنتی به علت سابقه و قدمتشان در تهیه، تدوین و ارزیابی ریز مطالب درسی (Curriculum) و برنامه های آموزشی، تجربه فراوانی اندوخته اند. این دانشگاه ها برای اجرای فعالیت های آموزشی خود از مکانیزم های استاندارد، نظیر دانشکده ها، گروه های آموزشی و غیره بهره می برند. در این خصوص، دانشگاه مجازی باید همه چیز را از ابتدا شروع کند. در عوض، در شکل ارزیابی مطالب درسی و نحوه ارزیابی و ارزشیابی آن آزادی عمل دارد.

پیچیدگی مهمی که از ماهیت دانشگاه مجازی نشأت می گیرد عبارت است از وابستگی این دانشگاه به تهیه کنندگان مطالب درسی. تهیه کنندگان مطالب درسی می توانند وابسته به دانشگاه های سنتی و یا مؤسسات آموزشی بخش خصوصی باشند. اما، مؤسسات تهیه کننده مطالب درسی هر یک علایق و سیاست های خاص خود را دارند.

سؤال 1) ریز مطالب درسی و برنامه های آموزشی در دانشگاه مجازی چگونه است؟ و در چه مواردی با دانشگاه سنتی تفاوت دارد، چرا؟

سؤال 2) رویکردهای های جدید نسبت به آموزش چگونه در ریز مطالب درسی و برنامه های آموزشی دانشگاه مجازی دیده می شود؟

سؤال 3) در صورت انتخاب مکانیزم های اجرایی جدیدی که قادر باشد جایگزین گروههای آموزشی و کمیته های گوناگون گردد، حداکثر انعطاف پذیری در ارائه خدمات آموزشی چگونه و با چه مکانیزمهایی تامین می گردد؟

سؤال 4) دانشگاه مجازی و وابستگی و چالش های مربوط به تهیه محتوای دروس را که محصول محوری دانشگاه می باشد چگونه پاسخ می گوید؟

اصل وابستگی دانشگاه مجازی به دانشگاه های سنتی و مؤسسات خصوصی آموزشی در راستای تهیه محتوای درسی پیچیدگی های دیگری نیز از خود ظاهر می سازند. مهمترین این پیچیدگی ها را در طرح سؤالات زیر می توان خلاصه نمود.

سؤال 5) تغییر در محتوای دروس که زاینده سلیق متفاوت تهیه کنندگان آن است بر قابلیت های دانشگاه مجازی در جذب دانشجویان چه اثری دارد؟

سؤال 6) بازتاب اثرات فوق بر تایید برنامه های درسی دانشگاه مجازی توسط مقامات ذیربط چیست؟

سؤال 7) تغییرات اجتناب ناپذیر در محتوای درسی بر درآمد یک دانشگاه مجازی که لازمه ادامه بقای دانشگاه است چه اثری دارد؟

هر چند مقالات و گزارشهای زیادی بر برتری رویکرد های مدرن مبتنی بر "یادگیری توزیع یافته" نسبت به روشهای سنتی تاکید دارند، گزارشهای نیز در دست است که نشان می دهد تفاوت چشم گیری بین این دو وجود ندارد. حتی، برخی مربیان و مدرسان محتاط، درستی و مناسب بودن روشها و رویکردهای جدید آموزشی را زیر سؤال می برند.

سؤال 8) دانشگاه های مجازی در بحث مربوط به کیفیت آموزش که با استفاده از فناوری ارایه می شود چه نقشی می توانند داشته باشند؟

سؤال 9) اصولاً مفهوم "یادگیری توزیع یافته" در حال حاضر تا چه حد می تواند معتبر باشد؟

دانشگاه های مجازی بطور خستگی ناپذیری بر کیفیت آموزشی تاکید می ورزند. در واقع کیفیت آموزش از عوامل مهمی است که دانشگاه های مجازی را در موقعیت رقابتی برتر نسبت به دانشگاه های سنتی قرار می دهد. هر عاملی که کیفیت آموزشی را نزد دانشجویان یا فراگیرندگان خدشه دار نماید، می تواند عامل متلاشی کننده یک دانشگاه مجازی تلقی شود. این اصل حتی برای دانشگاه های مجازی که خود فاقد هیات علمی هستند و برنامه ها شان را از مؤسسات آموزشی دیگر خریداری می کنند نیز وارد است.

سؤال 10) استانداردهای فنی دانشگاه مجازی کدام است؟

سؤال 11) استانداردهای آموزشی دانشگاه مجازی کدام است؟

ب - اقتصادسنجی

دانشگاه های مجازی را میتوان گام نخست و پاسخی اولیه به افزایش هزینه های آموزش عالی در نظر گرفت. مزیت های آموزشی و حرفه ای دانشگاه های مجازی پیرو نگرشهای جدید به آموزش، بعد ها خود را ظاهر نمود. افزایش سریع هزینه های آموزش عالی در کلیه کشورها و کنار کشیدن تدریجی دولت ها از تهیه بودجه های روبه افزایش آموزش عالی را از دو زاویه زیر باید نگریست.

1- از زاویه نگاه سا زمانهای آموزشی (دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی)

2- از زاویه نگاه دانشجویان

سؤال 12) آیا دانشگاه های مجازی قادر هستند امید به صرفه جویی در هزینه های آموزش عالی را جامه عمل بپوشانند؟

اگرچه محاسبات مالی برای انواع مدل‌های تجاری دانشگاه های مجازی بر روی کاغذ، بسیار جذاب جلوه می‌نماید، اما دلایل و شواهد بیشتری لازم است تا سود دهی این دانشگاه ها را در ارایه آموزش "توزیع یافته" و در مقیاس انبوه، ثابت نماید.

سؤال 13) دانشگاه های مجازی چگونه می‌توانند یک استراتژی مالی را طرح نمایند تا از طریق آن تداوم کار و توسعه خودشان را تضمین نمایند.

اهمیت این مسأله آنگاه بهتر دیده میشود که دانشگاه مجازی بی آنکه توسط یک دانشگاه سنتی مادر از لحاظ فضا، امکانات و منابع هزینه های مالی تغذیه شود، بتواند خود را اداره نماید.

سؤال 14) آیا ترکیبی از ارایه محتوای دروس آکادمیک و آنچه بخش خصوصی می‌تواند بر آن بیافزاید را می‌توان مدل موفقیت آمیزی تلقی نمود تا یک دانشگاه مجازی با هدف سوددهی را سازمان دهد؟

ج- مشارکت

دانشگاه های مجازی عمدتاً "در پی جذب شرکائی هستند که دانشگاه را از جهات متفاوت تقویت نمایند، تا از این طریق بتواند دانشجویان بیشتری را جذب نموده و در پایان به یک سوددهی معقول دست یابد. بطور استناد دارد دانشگاه های مجازی با سازمانهای زیر مشارکت ایجاد می‌کنند:

- 1- کمپانی های نشر کتاب های روی خط (Online) و فروشندگان کتاب های الکترونیکی.
- 2- کمپانی های فن آوری اطلاعات و ارتباطات.
- 3- بخش های خصوصی آموزشی که دست اندرکار آموزش به طرق مختلف هستند.

سؤال 15) آیا مشارکت با شرکت های زیربند در بخش خصوصی اصل آموزش و هدفهای آموزشی را تقویت می‌کند؟

سؤال 16) آیا این گونه مشارکت ها به ایجاد مجموعه ای از مؤسسات می‌انجامد که در نهایت حاصل و یا ارزش افزوده ای برای دانشجویان در بردارد؟

سؤال 17) آیا مشارکت نزدیک با سازمان های تجاری زیربند، دانشگاه مجازی را برای اعضای هیات علمی دانشگاه، جذابیت بیشتری می‌بخشد؟

د- فنآوری

دانشگاه مجازی کار آموزشی خود را با فنآوری آغاز و با فنآوری به اتمام می‌رساند. بین این آغاز و انجام، طیف گسترده‌ای از فعالیت ها نظیر، طراحی صفحات وب، طراحی و اجرای محیط های مجازی آموزشی، ایجاد و تهیه محتوای درسی دیجیتال و دیگر امور مربوطه وجود دارند. پاسخ به سؤالات زیر می‌تواند از تجزیه و تحلیل دقیق کاربرد فن آوری در یک جامعه معین استخراج گردد.

سؤال 18) چه جنبه هایی از لحاظ فناویری را با توجه به جدیدترین تکنولوژی های موجود در دانشگاه مجازی می توان محقق ساخت؟

سؤال 19) چه امکاناتی را از لحاظ فناویری، با توجه به افرادی که از آن استفاده می کنند (دانشجویان و اعضاء هیات علمی) می توان به کار گرفت؟

مقایسه جوابهایی که به سؤالهای 18 و 19 داده می شود شاید بزرگترین چالشی باشد که دانشگاه های مجازی با آن روبرو هستند.

پهنای باند نکته مهم دیگری است که با فعالیت های روزانه يك دانشگاه مجازی رابطه تنگاتنگ پیدا می کند. از نقطه نظر طراحان مواد درسی، باریک بودن پهنای باند می تواند عامل بسیار مؤثر و کاهنده ای در جذابیت آرایه تلقی شود. لذا در رابطه با مؤثر بودن محتوای درسی برای دانشگاه های مجازی، نقش مهمی ایفا می کند.

شاید معقول ترین راه این باشد که ابتدا ترکیبی از روشهای سنتی و روشهای مدرن آموزشی، دست کم در عرض چند سال نخست به کار گرفته شوند، تا از این طریق همه دست اندرکاران با فناوریهای مربوطه و نحوه استفاده از آن آشنا شوند. موفق ترین مدل در این رابطه می تواند ترکیب مناسبی از فناوریهای جدید و فناوریهای سنتی باشد.

سؤال 20) چه آمیزه ای می تواند ترکیب مناسبی از فناوریهای قدیم و جدید را فراهم آورد؟

Further Information:

<http://edt.uow.edu.au/> EDTLab (Educational Delivery Technology Laboratory) Homepage:
University of Wollongong, Wollongong, Australia
Listing of completed virtual learning environment projects at EDTLab:
<http://edt.uow.edu.au/edtlab/portfolio/>

Parviz Doulai, A report compiled for Ministry of Education (Vezerat Amouzesh v Parvaresh):
Day Mah-eh 1381, Teachers' Training Online Course/Teaching With The Web (TTOC-WWW101)
<http://edt.uow.edu.au/OERP/report-final/ttoc-report-final.htm>

Parviz Doulai, Hamayesh yek-rouzed E-Learning and Virtual Learning Environments,
Aval Bahman 1380, Islamic Republic of Iran Broadcasting (IRIB).
Speech Audio (3parts-460k-1.8M and 3.9M): <http://edt.uow.edu.au/irib/speech-audio.ram>
Speech Video (28.8kbps, 9M and 56kbps 16M): <http://edt.uow.edu.au/irib/speech-video.ram>

Western Governors University <http://www.wgu.edu/>

The Electronic Campus of the Southern Regional Education Board (SREB) is an electronic marketplace for courses, programs and services. All courses and programs are offered by accredited colleges and universities in the SREB.
<http://www.electroniccampus.org/>

Colorado Community College Online www.cconline.org/
National Technological University <http://www.ntu.edu/>
Michigan Virtual University <http://www.mivu.org/>